

Feminizam, aktivizam, politike: Proizvodnja znanja na poluperiferiji

Zbornik radova u čast Marine Blagojević Hughson

Urednice
Sanja Čopić
Zorana Antonijević

Urednice
Sanja Ćopić
Zorana Antonijević

**FEMINIZAM, AKTIVIZAM, POLITIKE:
PROIZVODNJA ZNANJA NA
POLUPERIFERIJ**

Zbornik radova u čast Marine Blagojević Hughson

Beograd, 2021.

PORODIČNE PRAKSE, PROFESIONALNI RAD I BRAČNA SATISFAKCIJA ŽENA

Sladana DRAGIŠIĆ LABAŠ

U radu se ispituju povezanosti porodičnih praksi i profesionalnog rada žena, sa količinom njihovog slobodnog vremena i zadovoljstvom bračnim odnosom. Uzorak je činilo 89 ispitanica, sa uglavnom visokim i višim obrazovanjem, sa najvećom zastupljenošću u starosnoj kategoriji 40–60 godina, udatih i zaposlenih. Sve ispitanice imaju decu i u preko 50% slučajeva žive u četvoročlanim porodicama, tj. imaju po dvoje dece. Rezultati ukazuju na to da iako većina ispitivanih žena deli kućne poslove sa suprugom i decom ili pak imaju povremenu plaćenu pomoć, i dalje petina njih obavlja sve kućne poslove sama. Bez obzira na obrazovanje, određene kućne poslove uglavnom obavljaju ispitanice (peglanje, kuvanje, pranje sudova). Vaspitanje i briga o deci je zajednička obaveza (85,4%), ali treba uzeti u obzir da se uglavnom radi o adolescentima i odraslim mladim ljudima. S druge strane, u donošenju značajnih odluka i raspolaganju porodičnim budžetom supružnici učestvuju zajedno i uključuju decu. Oko 20% partnera smatra da su kućni poslovi isključivo ženski, a sa ovim stavom se slaže samo 2% ispitanica. Kućni poslovi sprečavaju većinu ispitanica (oko 80%) da se intenzivnije druže sa prijateljima ili posvete hobiju, kod polovine umor utiče na smanjen intenzitet seksualnih odnosa, a ove obaveze ih takođe ometaju i u profesionalnoj karijeri (30%). Slobodnog vremena ima koliko im je potrebno samo 13% ispitanica, dok većina povremeno uspeva ili uopšte ne uspeva da usaglasi sve uloge. Iako je bračnim odnosima veoma zadovoljna jedna četvrtina ispitanica, čemu takođe doprinose lični stavovi prema podeli uloga (kao što će biti opisano), tradicionalni stavovi muževa o kućnom radu, opterećenje žena kućnim poslovima, nemogućnost da usaglase sve uloge, ređi intimni odnosi i nedovoljno slobodnog vremena uticali su na nižu bračnu satisfakciju kod većine ispitanica. Dakle, i ovo istraživanje na malom uzorku pokazalo je da retka rodna egalitarnost i dalje predstavlja izazov u našem društvu uprkos nekim pozitivnim pomacima.

Ključne reči: žene, porodične prakse, vanporodične aktivnosti, slobodno vreme, zadovoljstvo bračnim odnosom

Uvod

Problem višestrukih uloga, sukoba uloga i s njim povezanim stresom i nezadovoljstvom fenomen je sa kojim se suočava jedan broj žena u razvijenim zemljama, a posebno onima u tranziciji („na poluperiferiji“) u kojima se normalizuje „žensko žrtvovanje“ (Hughson, 2015a) (za decu, muža, roditelje, muževljeve roditelje). U zemljama u tranziciji žene se još uvek bore sa muškim patrijarhalnim strukturama i pritiscima.¹ Rodni režimi² su uglavnom patrijarhalni, a ženski resursi se pojačano troše. Razlog ovome je i taj što „država, društveni servisi, zakonodavstvo, institucije, politike, ukidaju značajne budžetske linije koje su namenjene osnaživanju i podršci, te prebacuju sav teret brige/vaspitanja/nege na porodicu“ (u stvari na ženu) (Blagojević, 2012, 2014; Blagojević Hjuson, 2013; Dragišić Labaš, 2020: 30).

U postsocijalističkoj Srbiji normativni i praktični sadržaji uloge majke i uloge oca menjaju se veoma sporo (Tomanović, 2010: 179) i prepoznaju slabe promene u dominantno patrijarhalnom modelu rodnih odnosa u domaćinstvima (Babović, 2009: 135). Sociološka istraživanja od devedesetih nadalje ukazuju na usporenu modernizaciju braka, porodice i domaćinstva (Bobić, 2010). Dakle, porodične prakse su i danas više tradicionalne nego moderne, što potvrđuje veći broj istraživanja, iako je tradicionalni koncept rodne uloge žene u suprotnosti sa zahtevima savremenog društva³ (Blagojević Hjuson, 2015: 121).

Istraživanja vrednosnih orijentacija stanovništva u Srbiji (Lazić, Cvejić, 2004; Pešić, 2006 prema Stanojević, 2018: 105) ukazuju da su tradicionalne vrednosti i dalje značajno prisutne, ali je primetno kretanje ka manje rodnim i generacijskim asimetrijama. Bobić (2010) u svom istraživanju partnerstva u Srbiji nalazi da je

---

¹ Odnosi u porodici počivaju na materijalnim i ideološkim pretpostavkama o: podeli rada i odgovornosti, različitim ulogama, ponašanjima, sposobnostima žena i muškaraca... Rodni odnosi se uspostavljaju na osnovu ovih praksi i ideologija, društveno su determinisani i time različiti u različitim istorijskim periodima i društvima (Agarwal, 1997. prema Babović, 2010: 194). Proučavanje dinamike rodnih odnosa u porodicama značajno je za bolji uvid u ukupne rodne odnose i rodne režime (Babović, 2010).

² „Rodni režim uređuje odnose između muškaraca i žena, formira individualna očekivanja i ponašanja koja su u skladu sa društvenim kontekstom.“ Rodne režime na poluperiferiji karakteriše snažna patrijarhalna ideologija, intenzivno trošenje ženskih resursa (u privatnoj i javnoj sferi), „samo/žrtvujući mikromatrijarhat“ i kriza maskuliniteta. Tako je „nadeksploatacija žena“ omogućila ubrzan razvoj u Istočnoj Evropi i u bivšoj Jugoslaviji (Hughson, 2015b: 86–87).

³ Smatra se da je veća fleksibilnost rodnih uloga neophodna „zbog velikog raspona individualnih razlika unutar rodova i potreba za prilagođavanjem u razvijenom i dinamičnom društvu“ zato je redefinisane, odnosno dekonstrukcija rodnih uloga rešenje (Blagojević Hjuson, 2015: 121).

među ispitanicima tzv. tvrdih tradicionalista 2,1%, čistih modernista 3,6%, dok ostali spadaju u „mešane“ kategorije u kojima se više ispoljavaju ili tradicionalne ili modernije ideje, te da nema bitnih razlika između starijih i mlađih parova. Ulaskom u brak i rađanjem deteta asimetrija se povećava i partneri „učvršćuju“ tradicionalne rodne uloge, a model roditeljstva, preuzet iz primarnih porodica, može postati dominantan (Tomanović, 2010). Žene dobijaju nove uloge – domaćica (obavljanje svih ili većine kućnih poslova), majka (briga i nega malog deteta) koje su *primarno ženske*, a muškarci zadržavaju prethodne uloge, dok se „nove“ – „domaćin“, „otac“ smatraju sekundarnim. Uloga majke je kod žena ostala centralna i primarna uloga. Kod muškaraca je uloga oca deo „standardnog paketa“ koji sadrži – karijeru, dom, brak i decu (Townsend, 2002; Miller, 2010 prema Stanojević, 2018).

Prisustvo tradicionalnog primećeno je i u novijim bračnim formama – kohabitacijama, i to u sadržaju rodnih uloga i interakcijama, dok su očekivanja tradicionalna sa primesama modernog (Bobić, 2003), ali i posle uspešnog perioda življenja u kohabitacijama, koje je praćeno obostranim zadovoljstvom, u braku, sa rođenjem deteta, povratak na tradicionalno se značajno odražava na pogoršanje partnerskih odnosa (Dragišić Labaš, 2014). Dakle, sukobi često nastaju oko podele kućnih poslova, preuzimanja odgovornosti i obavljanja roditeljskih uloga zasnovanim na tradicionalnim uverenjima i stavovima, u stvari objašnjenjima prirodnih veza i veće bliskosti između majki i dece.

Prihvatanje tradicionalnih vrednosti u rodnim odnosima muškaraca-očeva nađeno je i u novijem istraživanju očinstva u Srbiji (Stanojević, 2018), iako je jedan broj ispitanika iskazao modernije stavove. Zadržao se takođe patrijarhalni, tradicionalni stav o ulogama majke i oca, te je odgajanje dece i dalje „ženska stvar“, slično kao i u ranijim istraživanjima porodičnih vrednosnih orijentacija u Srbiji u odnosu na pol, u kome su i muškarci i žene iskazali tradicionalno obojene stavove, mada su se žene pokazale „odlučnijim kritičarima braka“ (Milić, 2010: 246). U analizi narativa mladih roditelja (Tomanović, Stanojević, Ljubičić, 2016), kroz konstrukciju četiri modela nege dece i brige o njima – tradicionalnog, komplementarnog (uz dva podtipa) i recipročnog, nađena je asimetrična podela obaveza i velika opterećenost majki, posebno u prva dva modela. O veoma retkoj rodnoj egalitarnosti i dalje aktuelnom ženskom samožrtvovanju govore i autorke istraživanja praksi u svakodnevnom životu bračnih parova (Bobić, Lazić, 2015) analizirajući niz obaveza oko nege dece.

Polazeći od toga, u radu se ispituju povezanosti porodičnih praksi i profesionalnog rada žena, sa količinom njihovog slobodnog vremena i zadovoljstvom bračnim odnosom.

Višestruke uloge žena, zaposlenost i zadovoljstvo brakom

Višestruke uloge žena mogu da povećaju nivo stresa, da naruše fizičko i mentalno zdravlje i da smanje bračnu satisfakciju. Istraživanja sukoba uloga, profesionalnih i porodičnih, i u razvijenim zemljama, ukazuju da je ovaj problem češće prisutan kod žena nego kod muškaraca (Burley, 1995; Duxbury, Higgins, 1991 prema Livingston, Burley, Springer, 1996). Razlog tome je što su socijalna očekivanja od muškaraca da na prvo mesto stave posao, a od žena da ne zanemare ni porodicu ni posao, ili da porodici daju prednost, jedan od važnih faktora za osećanje iscrpljenosti i nezadovoljstva zbog nemogućnosti ispunjenja socijalnih očekivanja. Pošto je uloga majke socijalno konstruisana kao primarna, sukob između ove uloge sa, na primer, profesionalnom, može da izazove bračne sukobe i bračno nezadovoljstvo, posebno ukoliko su žene napustile posao („žene sa prekinutom profesionalnom karijerom“) da bi se posvetile materinstvu. Dakle, gubitak radne uloge može da izazove nezadovoljstvo. Tako je prema jednoj longitudinalnoj studiji, rađenoj u Koreji (Korean Longitudinal Survey of Women and Families), na uzorku od 6198 ispitanica nađeno da su one sa više uloga (zaposlena žena, domaćica, majka, supruga, negovateljica) imale manji stepen depresije. Uloga negovateljice (nega nekog od starijih članova primarne ženine ili muževljeve porodice), međutim, bila je povezana sa većim nivoom depresije, te se stoga smatra važnim ispitivanje različitih kombinacija uloga savremene žene (Kang, Jang, 2020: 1-3).

Pozitivni stavovi bračnih partnera prema zaposlenosti žene povezani su sa višim nivoom bračne satisfakcije, što pokazuju nalazi studije sprovedene u Velikoj Britaniji (Bird, Sacker, McMunn, 2020). Podrška muškaraca (supruga) za bavljenje profesijom i vrednovanje ženskog rada u kući značajno su uticali na viši nivo zadovoljstva bračnom relacijom, ne samo žena, već i njihovih partnera. Najmanje zadovoljne bračnim odnosom bile su žene sa egalitarnim stavom prema kućnom i profesionalnom radu u braku sa muškarcima koji su zastupali tradicionalne stavove. Dakle, usaglašenost stavova u ovoj oblasti, bez obzira na to da li su u pitanju egalitarni ili tradicionalni, predstavlja važnu komponentu bračne satisfakcije. Žene koje zastupaju egalitarne rodne ideologije, nejednakost u kućnim poslovima shvataju kao nepravdu, što utiče na njihovo smanjenje zadovoljstva brakom i obrnuto, žene sa tradicionalnim rodnim ideologijama ne smatraju takve nejednakosti nepravednim, te ovakva podela kućnih obaveza ne utiče bitno na smanjenje nivoa bračnog zadovoljstva.

Rodne ideologije muškaraca, prema jednom istraživanju (Minnotte, L. K., Minnotte, M. C., Pedersen, 2013), preovlađuju u porodičnoj dinamici i ukazuju na veću moć muškaraca u dijadnom odnosu. Na povezanost bračne satisfakcije žena sa podelom kućnih poslova i brigom o deci ukazuju i istraživanja rađena u Hrvatskoj (Leinert Novosel, 2018). Prema ovim istraživanjima, u privatnoj sferi je došlo do stagnacije i pogoršanja položaja žena u porodici i vraćanja na patrijarhalne modele rodni uloga, što se ogleda u načinu provođenja slobodnog vremena žena (najviše sa članovima porodice) i manjeg zadovoljstva bračnim odnosima nego što je slučaj s muškarcima. Primećeno je pomeranje ka modernijim shvatanjima porodičnih odnosa, ali su ostala stara „mesta“ koja pripadaju prevashodno ženama – kućni poslovi, odgajanje dece i briga o starijima, bez obzira na to da li je žena zaposlena ili nije (Kamenov i dr., 2007; Kamenov, Jugović, 2011: 35 prema Leinert Novosel, 2018). Percepcija mladih o ulogama žena i muškaraca (Leinert Novosel, 2018) manje je rodno specifična prema novijim istraživanjima u odnosu na ranija (sprovedena pre dve decenije), ali je takođe vezana za javnu sferu, u kojoj je stupanj egalitarnosti u participaciji žena i muškaraca znatno viši u odnosu na privatnu.

Za uspešan profesionalni život (Blagojević Hjuson, 2015), žene plaćaju određenu „cenu“, suočavajući se sa različitim problemima, i to one koje nisu u braku - sa nalaženjem adekvatnog partnera, osećanjem usamljenosti, odricanjem od porodičnog života, a žene u braku - sa prevelikim umorom, preopterećenošću, nemogućnošću da razreše konflikt uloga. Za žene je važan posao, i prema jednom od ranijih istraživanja, Marina Blagojević (1997) navodi da je preko 50% ispitanica poslu *dalo* značajno mesto, ali samo 0,5% da je važniji od porodice. Ističe se, takođe, da podela uloga u porodici utiče na partnerski odnos, te da su ispitanice u većem broju svoje partnerske odnose ocenile pozitivno, iako je podela uloga uglavnom tradicionalna. Žene zadovoljnije podelom uloga u porodici ocenile su bračne odnose pozitivnije i obrnuto.

Cilj i metod istraživanja

Cilj ovog istraživanja je ispitivanje povezanosti porodičnih praksi (kućnih poslova, vaspitanja dece i dogovora oko finansija) i profesionalnih obaveza žena s količinom i načinom provođenja slobodnog vremena i zadovoljstvom bračnim odnosom. Uzorak je činilo 89 ispitanica, starosti od 30 do 65 godina, zaposlenih, koje imaju decu. Uzorak je formiran preko ličnih kontakata, metodom „grudve snega“ („snow ball“). Ispitanice su zaposlene u zdravstvu, obrazovanju i izdavaštvu. U formiranju uzorka bilo je važno da bar polovina žena ima visoko i više

obrazovanje zbog ispitivanja veze između zahtevnijih procesa i uslova u građenju profesionalne karijere u odnosu na poslove sa srednjim obrazovanjem i usaglašenosti sa porodičnim ulogama. Ispitanice su takođe morale imati *bračni staž* od najmanje 10 godina. Za prikupljanje podataka konstruisan je upitnik koji se sastojao od 31 pitanja, uglavnom zatvorenog tipa, uz četiri otvorena pitanja. Podaci su prikupljeni u periodu 2015–2017. godina.

Analiza rezultata

Demografske karakteristike ispitanica

Najveći broj ispitanica je starosti od 40 do 60 godina, preko 50% ima visoko i više obrazovanje, a oko 50% srednje, dok ispitanica sa osnovnom školom nema u uzorku. Nije nađena statistički značajna povezanost između godina starosti i obrazovanja, ali je vidno da nijedna žena u najmlađoj starosnoj kategoriji nema magisterij i doktorat.

Tabela 1: Godine starosti i nivo obrazovanja ispitanica

Godine starosti	Obrazovanje ispitanica				Ukupno
	Srednja škola	Viša škola	Fakultet	Mr i dr nauka	
31–40	6	4	3	0	13
41–50	11	3	8	3	25
51–60	20	2	16	2	40
preko 61	6	0	5	0	11
Ukupno	43	9	32	5	89

Muževi su uglavnom sličnog ili višeg obrazovanja nego žene. Obrazovna usaglašenost nije statistički značajna, ali se može govoriti o delimičnoj bračnoj homogamiji, međutim tri puta više muževa ima magisterij i doktorat, a nešto više njih ima višu školu.

Tabela 2: Školska sprema ispitanice i supruga

Školska sprema ispitanice	Obrazovanje supruga					Ukupno
	Osnovna škola	Srednja škola	Viša škola	Fakultet	Mr i dr nauka	
Srednja škola	1	23	5	10	4	43
Viša škola	0	3	3	3	0	9
Fakultet	0	6	3	16	7	32
Mr i dr nauka	0	1	1	1	2	5
Ukupn	1	33	12	30	13	89

Sve ispitanice su udate, zaposlene i imaju decu. Preko 80% žena živi u četvoročlanoj i tročlanoj porodici i oko 60% ima dvoje dece. Deca su uglavnom starosti od 15 do 21, i preko 21 godine. Skoro sve žene su u prvom braku, dok je njih pet u drugom, i samo jedna u trećem. Najviše ispitanica je u sadašnjem braku provelo od 15 do 30 godina. Oko 30% njih radi dodatno, tj. obavlja honorarne poslove.

Porodične prakse – podela kućnih obaveza

Porodične prakse su ispitivane kroz podelu kućnih obaveza (kuvanje, pranje, peglanje, plaćanje računa, popravke u kući, vaspitanje dece...), upravljanje finansijama i donošenje odluka. Podaci pokazuju da više muškaraca ima veće mesečne prihode (oko 60%) od žena, ali je i značajan broj žena (oko 40%) koje imaju veće prihode od svojih muževa. Porodičnim budžetom najčešće raspolažu supružnici zajedno (oko 70%) ili zajedno sa decom (17%), ali zanimljiv je podatak da duplo više žena (9%) same raspolažu porodičnim budžetom. Ovaj podatak može da ide u prilog promenama tradicionalnih odnosa u sferi raspolaganja porodičnim budžetom, koje su primećene i u ranijim istraživanjima na reprezentativnim uzorcima, na primer, u istraživanju Babović (2009) koja primećuje blage promene u sferi kućnih poslova i upravljanju finansijama u domaćinstvima, ali ističe i dalje snažno prisustvo patrijarhalnih vrednosnih orijentacija u shvatanju muških i ženskih uloga.

Tabela 3: Raspolaganje porodičnim budžetom

Ko raspolaže porodičnim budžetom	Broj	Ukupno %
Isključivo ja	8	9,0
Isključivo suprug	4	4,5
Suprug i ja zajedno	61	68,5
Suprug, ja i deca	15	16,9
Ukupno	88	98,9
Nepoznato	1	1,1
Ukupno	89	100,0

U donošenju odluka u porodici zajedno učestvuju supružnici i značajan broj njihove dece. U skoro 30% zajedno sa roditeljima učestvuje u ovom odnosu. Deca u porodicama, ili preciznije rečeno adolescenti i mladi odrasli, dobijaju ulogu koju ranije u tradicionalnoj porodici nisu imali. Izgleda, bar po dobijenim podacima, da se danas mladi više pitaju nego ranije. Zajedničko donošenje odluka i raspolaganje kućnim budžetom predstavljaju važan faktor za građenje simetričnog odnosa.

Tabela 4: Donošenje značajnih odluka u porodici

Ko donosi značajne odluke u porodici	Broj	Ukupno %
Ja	3	3,4
Suprug	4	4,5
Suprug i ja zajedno	55	61,8
Suprug, ja i deca	25	28,1
Nepoznato	2	2,2
Ukupno	89	100,0

Vaspitanje i briga o deci, ali uglavnom odrasloj, zajednički je posao oba supružnika, dok druga istraživanja ukazuju (Blagojević, 1997; Tomanović, 2010; Bobić, Lazić, 2015; Stanojević, 2018) da je uloga majke dominantnija, posebno kada se u pitanju bebe i mala deca. Ipak, mlađe ispitanice (kojih je manje u uzorku), čija su deca uzrasta do 7 godina i od 8 do 11 godina, takođe su izjavile da sa supružnicima dele obaveze oko njih, što je značajan podatak koji ukazuje na prisustvo modernih stavova među mlađim bračnim parovima. U analizi kućnog rada, simetričnost u odnosu na donošenje odluka i raspolaganje porodičnim budžetom se menja. Sve kućne poslove obavlja nešto više od petine ispitanica (21,3%), iako je na pitanje – *da li žena treba da obavlja sve kućne poslove* odgovorilo pozitivno samo 2% ispitanica, za razliku od 20,2% njihovih partnera koji kućne poslove shvataju kao isključivo ženske. Ovaj nalaz ukazuje da su muške rodne ideologije dominantne, jer sve kućne poslove obavljaju ispitanice čiji muževi zastupaju tradicionalnu rodnu ideologiju. Najviše muževa u starosnoj kategoriji 41–50 smatra da je kućni rad isključivo ženski (28%), potom partneri starosti od 51 do 60 godina (20,5%), dok najmanji broj najmlađih muževa (30–40) podržava tradicionalan stav (12,5%), što *daje nadu* da će egalitarnije rodne uloge dobiti značajnije mesto u budućnosti. Obrazovaniji muškarci (VSS, magistri i doktori nauka) u manjem procentu zastupaju tradicionalni stav prema obavljanju kućnih poslova (16,3%) u odnosu na niže obrazovane (27,3%). Većina žena (oko 70%) povremeno i retko uživa u obavljanju kućnih poslova, ostale uopšte ne vole da ih obavljaju, dok samo 9% voli da obavlja kućne poslove. Statistički značajnom ($p=0,000$) se pokazala veza između uživanja u obavljanju kućnih poslova sa usaglašavanjem svih uloga. Žene koje uživaju u obavljanju kućnih poslova su češće nagrađene (60%) za njihovo obavljanje u odnosu na druge (29,8%), a *nagradu* čine „lepe reči, osmeh, pesma, poljubac, izlivi nežnosti, sitna pažnja“.

Tabela 5: Uživavanje u obavljanju kućnih poslova i usaglašavanje uloga

Da li uživajte u obavljanju kućnih poslova	Da li uspevate da usaglasite sve uloge				Ukupno
	Da, veoma uspešno	Da, ponekad	Veoma retko	Ne uspevam uopšte	
Da, uvek	7	0	0	1	8
Da, ponekad	22	29	6	0	57
Ne	7	11	3	1	22
Nešto drugo	0	0	0	1	1
Ukupno	36	40	9	3	88

Članovi porodice, prema mišljenju ispitanica, o njihovom kućnom radu ređe misle da je težak i naporan (46,1%), a češće ga smatraju jednostavnim i onim koji se lako obavlja ili pak o tome i ne razmišljaju. Ispitanicama u obavljanju ovih poslova pomažu muževi, deca i kućne pomoćnice. Najviše žena sa srednjim obrazovanjem obavlja sve kućne poslove, a najmanje sa visokim, mada nije nađena i statistička značajnost ove veze. Kada se analiziraju odgovori koji se odnose na pojedinačne poslove u kući dobija se drugačija slika. Tako, oko 60% ispitanica najčešće od svih članova porodice pere sudove (ili ih stavljaju u mašinu za pranje sudova); oko 60% žena kuva; oko 70% pegla; 30% čisti stan. Muževi ispitanica češće sređuju dvorište, plaćaju račune i vrše neke popravke u kući, dok u prodavnicu i na pijacu uglavnom idu naizmenično.

Čišćenje stana je posao koji se najčešće deli sa odraslom decom. Prema navodima ispitanica, adolescenti i mladi odrasli u porodicama učestvuju u obavljanju poslova u kući, što je takođe značajan nalaz u odnosu na ranija istraživanja, na primer, Babović navodi da je učešće dece u svakodnevnim kućnim poslovima veoma nisko (Babović, 2010). Peglanje, kuvanje i pranje sudova, međutim ostaju ženski poslovi.

Profesionalni i kućni rad

Svi oblici socijalne organizacije u domaćinstvu, od kućnih poslova do slobodnih aktivnosti, zavise od strukture radnog vremena, kao što socijalna organizacija u domaćinstvu utiče na strukturu ponude radne snage dostupne na tržištu rada (Babović, 2009: 136). Ukazuje se na tri važna faktora koja utiču na usklađenost porodičnog i radnog života, kao i na time uslovljene različite nivoe stresa (Kotovska i dr., prema Babović, 2010: 201): 1. struktura i karakteristike porodice i karakteristike zaposlenosti (npr. briga o deci i starijima u kombinaciji sa zaposlenošću s punim radnim vremenom); 2. radni uslovi (dužina radnog vremena, vrsta posla, međuljudski odnosi u radnoj sredini...); 3. ekonomski faktori (nedovoljnost prihoda, ekonomska nesigurnost, različite zarade članova porodice).

Jedna trećina naših ispitanica teško usaglašava kućni i profesionalni rad, a jedna trećina nije zadovoljna ili je delimično zadovoljna poslom van kuće. Oko 30% ispitanica radi dodatne poslove, posle radnog vremena. Kada se analizira nivo obrazovanja sa kućnim obavezama i nemogućnošću profesionalnog napredovanja, dobijamo statistički značajnu povezanost ($p=0,026$). Žene sa magisterijumom i doktoratom su u najtežoj poziciji, a potom one sa višom školom. Prve očigledno ne mogu da uspešno usaglase niz kućnih obaveza sa profesionalnom karijerom, a druge ne mogu da nastave školovanje ili pak da dobiju višu radnu poziciju.

Tabela 6: Nivo obrazovanja, kućni poslovi i profesionalni rad

Školska sprema	Da li vas uloge u kući sprečavaju da napredujete u profesiji				Ukupno
	Da, često	Da, povremeno	Ne	Uglavnom ne	
Srednja škola	3	10	30	0	43
Viša škola	2	4	3	0	9
Fakultet	3	4	23	2	32
Mr i dr nauka	0	4	1	0	5
Ukupno	8	22	57	2	89

Slobodno vreme

Osobe u braku (posebno žene) stalno „žongliraju“ između braka, roditeljstva, kućnih poslova, profesionalnog rada, rođaka, prijatelja, roditelja i interesovanja u slobodno vreme. Ovakva kompleksnost uloga može da uzrokuje preopterećenost, konflikt, stres, kao i izazov (Marks i dr., 2001). Postizanje balansa svih uloga je teško ostvariv cilj bez pomoći i podrške ukućana i institucija. Žene su bile i ostale u težoj poziciji od muškaraca, posebno u tradicionalnijim društvima, jer su očekivanja o usaglašenosti i funkcionisanju na „svim poljima“ vezana pre svega za žene, tako da su stres i slobodno vreme žene važne teme za istraživanje. U novijim istraživanjima nalazi se povezanost zajedničkog provođenja slobodnog vremena partnera i veće bračne satisfakcije⁴ (Crawford i dr., 2002). Prema ranijim studijama (Burgess, Cottrell, 1939; Blood, Wolfe, 1960; Lee, 1977 prema Crawford i dr. 2002) ova povezanost je bila veća, dok danas partneri žele da zajedno provode slobodno vreme ukoliko imaju slična interesovanja i potrebe, a ukoliko nemaju, ova varijabla može negativno da utiče na bračno zadovoljstvo. Zanimljiv je nalaz da su žene opreznije kada, na primer, predlažu način zajedničkog provođenja slobodnog vremena i uvek se trude da ga prilagode muškarcu, žrtvujući sopstvene želje, dok

⁴ Prema poznatoj i često primenivanoj Skali usaglašenosti parova (Dyadic Adjustment Scale – DAS) (Spanier, 1976) pri merenju jedne od dimenzija – konsenzusa u dijadi (pored kohezije, emocionalne ekspresije i satisfakcije) ili slaganja partnera u bitnim stvarima za njihov odnos uključuju se sledeće varijable: vođenje porodičnih finansija, kućne obaveze, aktivnosti u slobodnom vremenu itd.

muškarci to ne rade, pa su žene češće nezadovoljne zajedničkim provođenjem slobodnog vremena. Stoga se „funkcionalnim partnerstvom“ smatra ono koje uključuje i odvojeno i zajedničko provođenje slobodnog vremena. Bračno zadovoljstvo je povezano sa zajedničkim provođenjem slobodnog vremena u kome i žena i muškarac uživaju.

Naše ispitanice u velikom broju nemaju dovoljno slobodnog vremena. Samo njih 20% može da provodi slobodno vreme družeći se s prijateljima i posvećujući se nekom hobiju, a ostale ni povremeno to ne mogu da realizuju.

Tabela 7: Dnevno slobodno vreme

Koliko imate slobodnog vremena u toku dana	Broj	Ukupno %
Koliko želim	12	13,5
Manje nego što mi je potrebno	32	36,0
Veoma malo	34	38,2
Uopšte nemam slobodnog vremena	10	11,2
Nepoznato	1	1,1
Ukupno	89	100,0

Slobodnog vremena ima dovoljno u toku dana samo 13,5% žena, ostale ga imaju manje nego što im je potrebno, malo ili ga uopšte nemaju. Žene sa visokim obrazovanjem češće imaju slobodnog vremena koliko im je potrebno (18,7%), ali one imaju u većem broju i plaćenu pomoć žene u kući u odnosu na žene sa srednjim obrazovanjem (11,6%). Najmanje slobodnog vremena imaju žene starosti od 41 do 50 godina. Njihova pozicija je lošija u odnosu na ostale tri starosne kategorije.

Slobodno vreme ispitanice provode na različite načine, koji su prema slobodnim odgovorima svrstani u 10 kategorija. Najčešće se slobodno vreme provodi u druženju sa prijateljima i čitanju knjiga, potom gledanju TV-a, čitanju knjiga i šetnjama; čitanju knjiga i slušanju muzike i sa članovima porodice kod kuće ili van kuće. Nešto manje su zastupljene rekreativne i sportske aktivnosti i odlazak u bioskop, pozorište i na koncerte.

Usaglašenost uloga i bračna satisfakcija

Nalaze o povezanosti višestrukih uloga žena i stavova partnera prema ženskom kućnom radu sa različitim nivoima bračne satisfakcije nalazimo u većem broju studija (Livingston, Burley, Springer, 1996; Blagojević, 1997; Kamenov i dr., 2007; Bobić, 2010; Kamenov, Jugović, 2011; Minnotte, L. K., Minnotte, M. C., Pedersen, 2013; Dragišić Labaš, 2014; Blagojević Hjuson, 2015; Hugson, 2015; Bird, Sacker, McMunn, 2020; Kang, Jang, 2020). Preopterećenost kućnim poslovima utiče na smanjenje bračnog zadovoljstva, mada usaglašenost partnera u stavu prema ovim

obavezama može da menja doživljaj zadovoljstva. Usvojeni patrijarhalni stavovi o rodnim ulogama od strane oba partnera manje će uticati na smanjenje zadovoljstva žene bračnim odnosom, dok su različiti i sukobljeni stavovi (moderni i patrijarhalni) najснаžnije povezani sa nižim nivoom bračne satisfakcije.

Naše ispitanice koje veoma uspešno usaglašavaju kućne i profesionalne obaveze (oko 40%) to uspevaju tako što: dobro i unapred isplaniraju dnevne obaveze „bez praznog hoda“ i odrede prioritete, planiraju i „obaveze i razonodu“, uspevaju uz „dogovor, pomoć i timski rad“, „ljubav, poštovanje, tolerantnost i toplu porodičnu atmosferu“, uz „dosta volje i energije“, uz „puno poverenja, sloge i umeća“, a takođe ističu da je lakše kada deca odrastu i da tada ima manje obaveza, a više slobodnog vremena. Dakle, uspešnost se zasniva na dobroj organizaciji, pomoći ukućana, tolerantnosti i ljubavi.

U većem broju se u grupi koja uspeva da usagласи sve obaveze nalaze žene starosti iznad 50 godina, čija su deca odrasla u odnosu na mlađe, a najteže u tome uspevaju one između 30 i 40 godina.

Jedna od ispitanica ističe značaj planiranja i dogovora: „*Svakog dana napravim plan poslova koje treba da obavim (uz kafu ujutro), a pravim i nedeljni kao i plan za svaki dan posebno. Ako nešto ne stignem da obavim tog dana, obavezu prebacim na sledeći. Dogovaram se sa ukućanima i nekada svoju obavezu prebacim na nekog drugog ako može da mi pomogne i tako mi ostane više vremena za druge obaveze ili za odmor ako sam umorna ili za neku posetu. Nekad prihvatam i ja obaveze ukućana, ako imam vremena i mogu da im pomognem, a nekad i njima napravim plan obaveza da mogu lakše da se organizuju, pošto ga oni ne prave*“ (ispitanica visokog obrazovanja, 56 godina, dvoje dece). Druga ispitanica navodi koliko je važna pomoć, pažnja i ljubav partnera: „*To želim, a ako su svi oni zadovoljni i ja sam srećna, a najbitnije, nije mi teško da sve to obavljam. Uvek imam podršku supruga, dosta toga obavljamo zajedno. Ja lično imam njegovu podršku i pažnju 364 dana u godini, a ne samo za 8. mart. Uz poverenje i ljubav ništa nije teško*“ (ispitanica srednjeg obrazovanja, 43 godine, dvoje dece).

Iz sledećeg iskaza saznajemo o odluci žene da stavi muževljevu karijeru ispred svoje, a da se ona posveti porodici: „*Prvo sam raščistila sa sobom da, pošto suprug ima ambiciozniji posao, njegova karijera bude primarna. Moje vaspitanje i slika srećne porodice jesu – zadovoljna i srećna deca sa roditeljima koji su im posvećeni, pa tako ja uz angažovanje pomoći u kući, sve vreme van posla posvećujem deci, a muža uključujem u što više dešavanja sa decom. Moja karijera može da napreduje do tačke koja ne zahteva ostajanje na poslu posle 4h*“ (ispitanica visokog obrazovanja, 37 godina, dvoje dece).

Žene koje teško usaglašavaju obaveze u kući i van kuće navode da im je vrlo naporno i teško, da nemaju dovoljno pomoći od strane partnera, da su deca mala i da je sve na „njihovim leđima“. One koje povremeno uspevaju da usaglase obaveze to čine sa mnogo volje i odricanja, zapostavljanjem ličnih potreba, na račun spavanja i izlazaka. Jedna ispitanica navodi: „*Zbog porodičnih i kućnih obaveza sve ostale (društvene i profesionalne) ne stižem da obavim. Ja stagniram, ako obavim nešto povremeno van svakodnevnih obaveza to se odražava na moje fizičko stanje, umor, pospanost, itd.*“ (ispitanica visokog obrazovanja, 30 godina, jedno dete).

Druga, slično kaže „*I pored toga što smatram da sam relativno dobro organizovana osoba, rastrzanost na više strana mi ne omogućava da dobro obavljam sve uloge, a želela bih sa više entuzijazma i snage da sve radim*“ (ispitanica visokog obrazovanja, 49 godina, dvoje dece). O umoru govori i sledeća ispitanica: „*Nemam slobodnog vremena, nikada ne spavam popodne i veoma kasno ležem*“ (ispitanica visokog obrazovanja, 58 godina, dvoje dece). O tome kako se oseća i šta preporučuje mladima govori druga: „*Mnogo se mučim, ako se obaveze ne podele, to je kaos. Mislim da sam ja dinosaurus! Znači, mladi svi treba podjednako da rade sve poslove*“ (ispitanica višeg obrazovanja, 50 godina, dvoje dece). O preopterećenosti kućnim poslovima takođe govori treća: „*Toliko sam preopterećena da ovako nešto ne bih preporučila nikom. Posao u kući se mora podeliti, vrlo je teško sve sam obavljati, još kad stignu neke godine onda počinje pucanje po svim šavovima. Ja se još držim, ali ne znam dokle ću... jednostavno ne mogu više da se razapinjem na sve strane*“ (ispitanica srednjeg obrazovanja, 59 godina, jedno dete).

Ispitanice koje uspevaju da usaglase kućne i profesionalne obaveze zadovoljnije su svojim brakom i takva veza je veoma blizu granice statističke značajnosti. Ipak, većina naših ispitanica (skoro 80%) svoje bračne odnose ocenjuje veoma dobrim i dobrim, međutim veoma dobre bračne odnose ima jedna četvrtina ispitanica. Nije nađena statistički značajna povezanost ocene bračnih odnosa sa godinama starosti, ali jeste sa nivoom obrazovanja ($p=0,045$). Češće ispitanice sa nižim, tj. srednjim obrazovanjem ocenjuju svoje odnose veoma dobrim u odnosu na ispitanice sa visokim, dok su ispitanice sa visokim obrazovanjem češće ocenjivale ove odnose srednjim i lošim.⁵ Žene, čiji su muževi zastupali tradicionalne stavove o kućnim obavezama, procenile su bračne odnose lošim i veoma lošim (16,7%) u većem broju od žena čiji su muževi podržavali moderne stavove (1,5%). Slobodno vreme

---

⁵ U istraživanju narativa žena koje pokušavaju da konceptualizuju sopstvena socijalna iskustva vezana za materinstvo, Jarić (2014) ističe da su ispitanice sa nižim obrazovanjem i nižeg socioekonomskog statusa češće kao način prilagođavanja koristile strategiju konformiranja ili mimikrije, koju karakteriše praktikovanje praksi, koje je Marina Blagojević (1997) nazvala žrtvenim mikromatrijarhatom, kao i potpuno prihvatanje ideoloških i vrednosnih pozicija koje dominiraju unutar referentne porodične mreže.

je takođe povezano sa zadovoljstvom bračnim odnosima. Žene koje imaju dovoljno slobodnog vremena u većem su broju zadovoljnije i bračnim odnosima. Među njima nema onih koje bračni odnos procenjuju lošim i veoma lošim.

Tabela 8: Mišljenje supruge o kućnom radu i ocena bračne satisfakcije

Da li partner misli da su kućni poslovi isključivo ženski	Kako biste ocenili svoje bračne odnose					Ukupno
	Veoma dobri	Dobri	Osrednji	Loši	Veoma loši	
Da	2	7	6	2	1	18
Ne	19	38	8	1	0	66
Više ne nego da	1	2	1	0	0	4
Ukupno	22	47	15	3	1	88

Jedna ispitanica navodi koliko je važno da žena ima dovoljno slobodnog vremena, koje bi mogla da organizuje na način da zadovolji različite potrebe. *„Bitna je ljubav prema suprugu, deci, ali to nije dovoljno. Neophodno je da postoji zadovoljstvo sobom, zadovoljenje potreba koje ženi može da donese (u zavisnosti od afiniteta) i poseta frizeru, manikir, pedikir, bioskop, izlasci s decom, ali i sa suprugom (sami) kupovina garderobe, kozmetika, stručno usavršavanje, odmori, putovanja u druge zemlje...“* (ispitanica višeg obrazovanja, 32 godine, jedno dete).

Ispitanice opterećene kućnim radom smatraju da umor bitno utiče na njihove intimne odnose, a ovakva situacija uglavnom smanjuje zadovoljstvo brakom, izaziva stres i nepovoljno utiče na mentalno zdravlje. Nađena je statistički značajna povezanost ($p=0,008$) i nalaz je sličan onima već navedenim u radu o povezanosti kućnih obaveza sa neostvarenim potrebama žena za intimnošću i nižom bračnom satisfakcijom.

Tabela 9: Kućni poslovi, intimni odnosi i bračno zadovoljstvo

Da li poslovi u kući i umor utiču na intimne odnose	Kako biste ocenili svoje bračne odnose					Ukupno
	Veoma dobri	Dobri	Osrednji	Loši	Veoma loši	
Da, često	1	3	5	0	1	10
Da, ponekad	6	19	6	2	0	33
Ne	15	22	4	1	0	42
Ukupno	22	44	15	3	1	85

Nađena je i statistički značajna povezanost usaglašenosti uloga sa preopterećenošću kućnim radom, umorom i intimnim odnosima ($p=0,000$). Žene koje su izjavile da su uspele da usaglase kućni i profesionalni rad, uz sve već navedene faktore koji su im u tome pomogli, imaju i češće intimne odnose.

Tabela 10: Usaglašenost uloga i intimni odnosi

Da li kućni poslovi i umor utiču na intimne odnose	Da li uspevate da usaglasite sve uloge				Ukupno
	Da, veoma uspešno	Da, ponekad	Veoma retko	Ne uspevam uopšte	
Da, često	2	6	2	0	10
Da, ponekad	13	14	5	0	32
Ne	20	19	1	2	42
Kako kada	0	0	0	1	1
Ukupno	35	39	8	3	85

Zaključak

Podaci dobijeni ovim istraživanjem potvrđuju da se porodične prakse u Srbiji nisu bitno promenile u odnosu na devedesete godine prošlog veka, da su žene opterećene kućnim radom, da neke od njih teško usaglašavaju kućni i profesionalni rad (posebno ispitanice sa magisterijumom i doktoratom), kao i mnoge druge uloge, da imaju nedovoljno slobodnog vremena. Žene i dalje u velikom procentu (od 60% do 70%) obavljaju sledeće kućne poslove: peglanje, kuvanje i pranje sudova, dok se čišćenje kuće i nabavka namirnica češće dele sa članovima porodice. Više ispitanica sa srednjim obrazovanjem obavlja sve kućne poslove u odnosu na one sa visokim. Ima međutim određenih promena, i to u raspolaganju porodičnom budžetom i donošenju odluka u porodici u čemu uglavnom supružnici zajedno učestvuju, a uključuju i odraslu decu. Zapažene su promene kod mlađih i obrazovanih parova u podeli obaveza oko male dece, koja je *simetričnija* u odnosu na ranija istraživanja, a mlađi partneri (30–40) u najmanjem broju podržavaju tradicionalne stavove (12,5%) prema kućnom radu, ali s obzirom na mali uzorak ove promene tek treba ispitati.

Dovoljno slobodnog vremena ima nešto više od 10% ispitanica, dok one s visokim obrazovanjem imaju slobodnog vremena koliko im je potrebno u većem broju u odnosu na žene sa srednjim obrazovanjem, a to im delom omogućava i plaćena pomoć žene u kući. Najmanje slobodnog vremena imaju ispitanice starosti od 41 do 50 godina, jer je to uglavnom vreme intenzivnijeg građenja karijere, ali i vreme u kome porodica treba da se reorganizuje i funkcioniše sa jednim ili dvoje adolescenata. Ocena bračnih odnosa je u velikom broju pozitivna, ali je nešto prisutnija među ispitanicama srednjeg obrazovanja u odnosu na one s visokim, koje imaju kritičniji stav u analizi i oceni ovog odnosa. Pozitivna ocena partnerskih odnosa i pored tradicionalne podele kućnih poslova nađena je i u ranijem istraživanju Blagojević (1997). Na ocenu bračnog odnosa utiču stavovi supružnika ispitanica, u stvari tradicionalni stavovi o kućnom radu u našem istraživanju izazivaju veće nezadovoljstvo i smanjuju bračnu satisfakciju, što ukazuje na to da

jedan broj žena danas ne želi da prihvati ovaj model i da će se možda izboriti za simetričniji odnos.

Na nižu bračnu satisfakciju, dakle, utiču tradicionalni stavovi muževa o kućnom radu, opterećenje žena kućnim poslovima, nemogućnost da usaglase sve uloge, ređi intimni odnosi, nedovoljno slobodnog vremena, kao i obrazovanje ispitanica, dok s druge strane, simetrična podela porodičnih uloga pozitivno utiče na stepen bračne satisfakcije, kao i na porodičnu atmosferu, koheziju i funkcionisanje porodice. Slično s drugim istraživanjima (Babović, 2010; Blagojević Hjusion, 2015; Bobić, Lazić, 2015; Tomanović, Stanojević, Ljubičić, 2016) nađena je retka rodna egalitarnost. Zato je važno da *proces simetričnosti* počne od samog početka zajedničkog življenja, jer je to jedna od najsloženijih faza životnog ciklusa, u kojoj se gradi nov dijadni identitet, a koji bi trebalo da se zasniva na obostranom zadovoljstvu.

Tako bi bračna dijada, a u skladu sa vrednostima modernog društva, trebalo da predstavlja i moderno jedinstvo: spoj individualnosti, izbora, tolerancije, prilagođavanja⁶ (Milić, 2001), ali na vreme uspostavljanja ovakvih odnosa, koji neće zavisi od resursa i sistema vrednosti⁷ partnera, treba *sačekati*, a dotle će intenzivno majčinstvo i žensko žrtvovanje za decu i porodicu ili kroz „samo/žrtvujući mikromatrijarhat“ (Hughson, 2015b: 86-87) i dalje opstajati.

Literatura

Babović, M. (2009) Rodne strategije i odnosi u domaćinstvu: Srbija 2003–2007. U: Milić, A., Tomanović, S. (ur.) *Porodice u Srbiji danas u komparativnoj perspektivi*. Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu: 135–151.

Babović, M. (2010) *Rodne ekonomske nejednakosti u komparativnoj perspektivi: Evropska unija i Srbija*. Sociološko udruženje Srbije i Crne Gore, Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu i SeConS.

Bird, L., Sacker, A., McMunn, A. (2020) Relationship satisfaction and concordance in attitudes to maternal employment in British couples with young children, *Journal of Social and Personal Relationships*, 37(7): 2184–2204.

---

⁶ Dok je u postmodernoj porodici, prema autorki (Milić, 2001: 327), intimno partnerstvo oslobođeno nužnosti reproduktivne funkcije, prinude ekonomskih odnosa reprodukcije i eksploatacije članova unutar porodice.

⁷ Prema teoriji resursa, sa povećanjem resursa supruge (partnerke) povećaće se i njena moć, smanjiti asimetrija i promeniti dotadašnja podela porodičnih uloga. Prema teoriji patrijarhata, povećanje resursa žena neće promeniti asimetriju, dok prema teoriji partnerske i porodične dinamike uspostavljanje odnosa između partnera neće zavisi ni od resursa, ni od sistema vrednosti, već od specifičnih odnosa koje partneri uspostavljaju (Stanojević, 2018: 72 prema Dragišić Labaš, 2019).

Blagojević, M. (1997) *Roditeljstvo i fertilitet, Srbija 90-ih*. Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu.

Blagojević Hjuson, M. (2015) *Sutra je bilo juče: prilog društvenoj istoriji žena u drugoj polovini 20. veka u Jugoslaviji*. Novi Sad: Zavod za ravnopravnost polova.

Bobić, M. (2003) *Brak ili/i partnerstvo, demografsko sociološka studija*, Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu.

Bobić, M. (2010) Partnerstvo kao porodični podsistem. U: Milić, A., Tomanović, S., Ljubičić, M., Sekulić, N., Bobić, M., Miletić-Stepanović, V., Stanojević, D. (ur.) *Vreme porodica, Sociološka studija o porodičnoj transformaciji u savremenoj Srbiji*. Beograd: Čigoja štampa: 115–147.

Bobić, M., Lazić, S. (2015) Prakse u svakodnevnom životu bračnih parova na početku roditeljstva. U: Jarić, I. (ur.) *Politike roditeljstva: Iskustva, diskursi i institucionalne prakse*. Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu i Sociološko udruženje Srbije i Crne Gore: 35–57.

Bobić M., Dragišić Labaš, S. (2020) *O udovicama ili o jednoj društvenoj nepravdi*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Institut za sociološka istraživanja i JP Službeni glasnik.

Crawford, D., Houts, R., Huston, T., George, L. (2002) Compatibility, Leisure, and Satisfaction in Marital Relationships, *Journal of Marriage and Family*, 64(2): 433–449.

Dragišić Labaš, S. (2014) Rođenje deteta i kriza partnerstva: prikaz slučaja i partnerska terapija”, *Sociologija*, 56(4): 474–494.

Dragišić Labaš, S. (2019) Partnersko nasilje, tradicionalni stavovi i upotreba alkohola u Srbiji, *Crimen*, 10(2): 109–121.

Hughson, M. (2015a) *Mnogo odgovornosti, premalo podrške: Sami roditelji na Zapadnom Balkanu*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

Hughson, M. (2015b) *Poluperiferija i rod: pobuna konteksta*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

Jarić, I. (2014) Pozicioniranje iskustva materinstva unutar socijalne mreže porodičnih odnosa. *Sociologija*, 56(4): 458–473.

Kang, J., Jang, S. (2020). Effects of Women’s Work-Family Multiple Role and Role Combination on Depressive Symptoms in Korea, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(1249): 1–12.

Leinert Novosel, S. (2018). Društveni položaj žena u Republici Hrvatskoj: žena i obitelj (1999–2016.), *Politička misao*, 55(1): 53–73.

Livingston, M., Burley, K., Springer, T. (1996) The Importance of Being Feminine: Gender, Sex Role, Occupational and Marital Role Commitment, and Their Relationship to Anticipated Work-Family Conflict, *Journal of Social Behavior and Personality*, 11: 179-192.

Marks, S., Huston, T., Johnson, E., MacDermid, S. (2001) Role Balance among White Married Couples, *Journal of Marriage and Family*, 63(4): 1083–1098.

Minnotte, L. K., Minnotte, M. C., Pedersen, D. (2013) Marital Satisfaction among Dual-Earner Couples: Gender Ideologies and Family-to-Work Conflict, *Family Relations*, 62(4): 686–698.

Milić, A. (2010) Porodične vrednosne orijentacije – vrednosni raskol. U: Milić, A., Tomanović, S., Ljubičić, M., Sekulić, N., Bobić, M., Miletić-Stepanović, V., Stanojević, D. (ur.) *Vreme porodica, sociološka studija o porodičnoj transformaciji u savremenoj Srbiji*. Beograd: Čigoja štampa: 235–257.

Milić, A. (2001) *Sociologija porodice*. Beograd: Čigoja štampa.

Spanier, G. (1976) Measuring Dyadic Adjustment: New Scales for Assessing the Quality of Marriage and Similar Dyads, *Journal of Marriage and Family*, 38(1): 15–28.

Stanojević, D. (2018) *Novo očinstvo u Srbiji, Sociološka studija o praksama i identitetima roditelja*. Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, JP Službeni glasnik.

Tomanović, S., Stanojević, D., Ljubičić, M. (2016) *Postajanje roditeljem u Srbiji*, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, JP Službeni glasnik.

FAMILY PRACTICES, PROFESSIONAL WORK AND WOMEN'S MARITAL SATISFACTION

Abstract: In this paper, we examine the link between family practices, domestic and professional work and the marital satisfaction of women in Serbia. The sample consists of 89 respondents who are married, have children and are employed. Most of the respondents are between 40 and 60 years old and with secondary and higher education. Over 50% live in families of four and over 60% have two children. The results indicate that while a majority of respondents share housework with their husbands and children (and some hire external help, e.g., a housekeeper), a significant number of respondents (20%) do all household chores alone. Moreover, about 20% of partners considered housework to be exclusively a "female task". Regardless of education, certain household chores are carried out solely by female respondents. Even though child care is marked as a common duty of (85.4%), it should be taken into account that the majority of children are adolescents and young adults. When it comes to decision-making and the management of the family's budget, both spouses and older children are often equally involved. We have found that housework prevents most of our respondents (about 80%) to socialize more with friends as well as to devote themselves to hobbies, while 30% report its significantly negative impact on their professional careers. Additionally, half of the respondents consider reduced sexual activity to stem from housework-related stress and tiredness. Only 13% of respondents report having as much free time as they need, the rest do not have it enough or do not have it at all. Although one quarter of our respondents described being "very satisfied" with their marital relations, traditional attitudes of husbands about housework, the burden of household work placed on women, the inability to reconcile all roles and lack of free time were shown to bring about lower marital satisfaction in most cases. Thus, although carried out on a small sample, this research proved that rare gender equality continues to be a challenge in Serbia despite some positive developments.

Key words: women, household chores, non-family activities, free time, marital satisfaction.